

Wat verklaart migratie naar Europese landen?

Hooghe, M., Trappers, A., Meuleman, B., & Reeskens, T. 2008. Migration to European Countries. A Structural Explanation of Patterns, 1980-2004. *International Migration Review*, 42(2): 476-504.

In het Vlaamse discours overheerst een eerder negatieve opvatting ten opzichte van migratie. De aanwezigheid van allochtonen wordt bij ons meestal geassocieerd met 'problemen' zoals het ondermijnen van de dominante normen en waarden, criminaliteit, of toch op z'n minst met integratieproblemen in het onderwijs of op de arbeidsmarkt. Wat we ons te weinig realiseren is dat die negatieve houding in contrast staat met het inter- en supranationale discours rond migratie waarin stelselmatig benadrukt wordt dat het openstellen van de grenzen vooral voordelen heeft. Die voordelen zijn er om te beginnen voor de ontvangende maatschappij, die talent kan binnenhalen of die op die manier een tekort op de arbeidsmarkt kan wegwerken. Ook het land van oorsprong heeft echter baat bij migratiestromen: voor heel wat ontwikkelingslanden is het inkomen dat door migranten terug naar huis wordt gestuurd een van de belangrijkste bronnen van inkomsten.

De positieve visie die vooral de opportuniteiten van migratie onderkent is echter nog niet vaak afgetoetsen tegen de negatieve visie die migratie als een bedreiging of zelfs een economische kost ziet. Als de positieve visie op migratie klopt, dan zouden we moeten zien dat vooral de situatie op de arbeidsmarkt, met name een tekort in arbeidskrachten, een aantrekkingskracht zou moeten uitoefenen op migranten. Als daarentegen de negatieve visie op migratie correct zou zijn, dan verwachten we helemaal geen re-

latie met tekorten op de arbeidsmarkt, maar juist dat migranten aangetrokken worden door de aanwezige familieleden in bepaalde landen, of nog negatiever, de welvaart van deze landen.

Theoretische verklaringmodellen

Qua formele verklaring van migratiestromen duiken er in de literatuur verschillende theorieën op. Over het algemeen kunnen we er van uitgaan dat potentiële migranten vertrekken omwille van penibele, doorgaans economische, omstandigheden. De vraag blijft echter waarom migranten besluiten naar een specifiek land te trekken. Voor wie een betere levensstandaard wil verwerven zou een minimalistische strategie kunnen volstaan waar-

door men naar dat buurland gaat waar inkomens iets hoger liggen. Volgens de maximalistische strategie zou men dan bewust zoeken naar landen met de hoogst mogelijke welvaart. In de praktijk blijkt echter dat geen van beide strategieën de migratiepatronen volledig kan verklaren. De literatuur suggereert daarom drie mogelijke verklaringen.

Volgens de economische benadering verschijnt migratie vooral als een methode om onevenwichten

op de arbeidsmarkt te herstellen. Die onevenwichten kunnen in beide betrokken landen optreden: in het land van oorsprong om een overschot op de arbeidsmarkt te kunnen 'wegzenden', terwijl een deel van het inkomen, dat naar huis wordt gestuurd, zelfs een belangrijke bron van inkomsten kan zijn voor de familie in kwestie; in het ontvangende land om spanningen op de arbeidsmarkt wegnemen. In de praktijk doen deze spanningen zich voor zowel aan de top als aan de basis van de arbeidsmarkt. Aan de top kan migratie een manier zijn om zeldzame talenten aan te trekken, terwijl aan de basis van de arbeidsmarkt migratie kan zorgen voor het invullen van laaggeschoold en weinig boeiend werk, oftewel knelpuntberoepen. De economische theorie stelt dus dat als de werkloosheid relatief hoog ligt, migranten het desbetreffende land links zullen laten liggen terwijl juist meer mensen de weg naar dit land vinden als de werkloosheid er relatief laag is.

Deze economische benadering heeft de afgelopen jaren echter heel wat kritiek gekregen in de literatuur. Critici merken op dat migratie niet louter een economisch fenomeen is, maar dat ook culturele machtsverhoudingen een rol spelen: migratie verloopt typisch van een cultureel-perifeer gebied naar het centrum van het wereldsysteem. In heel wat Franstalige landen in Afrika blijft de mogelijkheid om bijvoorbeeld te gaan studeren in Parijs zeer aantrekkelijk. Hoewel zo iets voor de betrokken individuen een belangrijke kans is, wordt op die manier de culturele dominantie van de vroegere koloniale macht bevestigd: ook al zijn deze landen reeds decennia onafhankelijk, in de praktijk domineert de Franse cultuur nog steeds het onderwijssysteem. Op deze manier de vroegere kolonies zo nog steeds afhankelijk blijven van hun vroegere kolonisator. Als dit soort culturele machtsverhoudingen inderdaad zo'n belangrijke rol speelt, dan zouden we in de praktijk moeten zien dat landen als Zwitserland, Duitsland of Zweden relatief weinig immigranten aantrekken omdat ze immers weinig of geen koloniaal verleden hebben. Landen als Spanje, Portugal, Frankrijk of Groot-Brittannië zouden daarentegen relatief veel migranten moeten aantrekken.

Een derde theoretische benadering, ten slotte, gaat uit van bestaande netwerken. Deze theorie benadrukt dat potentiële migranten niet zomaar naar een rijk land trekken, maar dat ze bij voorkeur naar

een land zullen gaan waar ze al contacten hebben. Een typisch voorbeeld hiervan is kettigmigratie, waarbij bijvoorbeeld Turkse migranten naar België of Duitsland komen afgezakt omdat ze hier familiale banden hebben. Deze theorie gaat er van uit dat migratie misschien ooit wel begonnen is omwille van economische of culturele redenen – ten slotte werden Turkse 'gastarbeiders' hier heel nadrukkelijk aangetrokken als arbeidskrachten tijdens de jaren zestig van de 20ste eeuw – maar vervolgens een eigen leven gaat leiden: ongeacht of de economie nog behoefte heeft aan nieuwe arbeidskrachten of niet, dan nog zullen de bestaande netwerken gebruikt worden, en zullen migranten blijven komen naar die landen waar reeds een belangrijke aanwezigheid van familieleden of verwanten gevestigd is.

Empirische analyse

Om deze drie theorieën tegen elkaar af te toetsen maken we gebruik van de OECD-migratiestatistieken van 1980-2004. Alhoewel deze statistieken aanvankelijk werden opgesteld uit economische overwegingen, is deze OECD-databank de afgelopen decennia wel uitgegroeid tot de belangrijkste bron van internationale vergelijkende statistieken over migratie. De OECD data laten duidelijk zien dat er bijzonder grote verschillen zijn tussen de Europese landen. Duitsland trekt ruim 700 000 migranten per jaar aan, terwijl dat niveau bij een land als Finland eerder op 10 000 per jaar ligt. Het feit dat Finland het economisch bijzonder goed doet, lijkt hiervan weinig af te doen. Voor wat ons land betreft zien we een geleidelijke groei van het aantal migranten dat ons land binnenkomt: terwijl in de jaren '80 ons land gemiddeld zo'n 40 000 migranten per jaar ontving, lag dat gemiddelde het afgelopen decennium eerder op zo'n 60 000 nieuwkomers per jaar. Doorheen de tijd zien we dus heel wat variatie. Na de omwentelingen van 1989/1990 begon vooral de migratie naar Oost-Europa te stijgen. De afgelopen jaren lijkt de focus zich eerder verplaatst te hebben naar Zuid-Europa, landen die niet zo lang geleden zelf nog massaal arbeidskrachten uitstuurden naar Noord- en West-Europa. Globaal genomen kunnen we stellen dat alle Europese landen samen ongeveer één miljoen migranten per jaar verwelkomden tijdens de jaren '80, en dat dit cijfer in het recente verleden verdubbeld is.

Als we eerst de economische theorie testen, blijft natuurlijk de vraag open op welke economische prikkels migratie antwoordt. Verloopt migratie vooral naar het land met het hoogste inkomen, of naar het land met het beste systeem van socialezekerheid? Of reageert het op tekorten op de arbeidsmarkt? Als we kijken naar het bruto nationaal product per inwoner, dan zien we geen significante relatie, wat betekent dat migranten niet systematisch de rijkste landen uitpikken. Dit konden we trouwens ook al afleiden uit de ruwe gegevens: migratie ligt niet systematisch hoger in de allerrijkste landen als Noorwegen of Zwitserland, maar blijken de afgelopen jaren juist hoger te liggen in het minder welvarende Zuid-Europa. Naast de algemene welvaart monitort de OECD eveneens de uitgaven aan socialezekerheid (in percentage van het totale inkomen). Opnieuw zien we hier geen significant effect: het blijkt dus niet zo te zijn dat een genereuze socialezekerheid veel migranten aantrekt. Dat is belangrijk, omdat hieruit blijkt dat de zeer negatieve veronderstelling dat migranten komen profiteren van een genereus sociaalzekerheidsstelsel in de praktijk helemaal niet klopt.

Wat betreft werkloosheidsgraad en economische groei hebben we zorgvuldig alle mogelijke combinaties getest, om te kijken hoe snel migratiepatronen reageren op tekorten op de arbeidsmarkt en economische voorspoed. Uiteindelijk bleek dat de werkloosheid van het vorig jaar ($t-1$ in het jargon) de beste voorspeller is voor de migratiestromen in het huidige jaar. Concreet: als we waarnemen dat de werkloosheid daalt in het jaar 2005, dan leidt dit tot een stijging van de immigratie in het jaar 2006. Het feit dat de meting van het vorig jaar het sterkst correleert, toont bovendien aan dat ze relatief snel reageren: het duurt duidelijk geen jaren vooraleer migranten vernemen dat er een tekort aan arbeidskrachten is. Wat betreft de economische groei zien we dat de beste voorspeller de economische groei van twee jaar geleden is ($t-2$). Dit verband is echter niet significant. Vanuit de economische theorie zijn deze conclusies wel heel logisch en consistent: gezien economische groei op $t-2$ leidt tot een daling van de werkloosheid in $t-1$, wat op zijn beurt leidt tot een groei van het aantal immigranten in het jaar t .

Het voordeel van de economische benadering van migratiestromen is dat ze gemakkelijk kan getest

worden: elk land houdt immers gegevens bij over werkloosheid, economische groei en gelijkaardige indicatoren. Die gegevens zijn bovendien sterk gestandaardiseerd. Als we de culturele theorieën willen testen, dan moeten we creatiever zijn. Om de aantrekkingskracht van de vroegere koloniale grootmacht te bepalen, gaan we na hoeveel inwoners alle vroegere kolonies samen hebben. Als we bijvoorbeeld alle landen samentellen hebben de vroegere Britse kolonies nu bijna twee miljard inwoners; de Franse kolonies blijven steken op 270 miljoen, en ook de Belgische vroegere kolonies en mandaatgebieden halen nog 80 miljoen inwoners. Als we die gegevens mee in de analyse betrekken, dan zien we dat dit een significante factor blijft: de vroegere koloniale grootmachten trekken significant meer immigranten aan dan landen die nauwelijks of geen kolonies hadden. De koloniale erfenis blijkt bovendien tamelijk persistent: 25 jaar geleden was ongeveer een derde van alle nieuwkomers in Frankrijk afkomstig uit de voormalige kolonies. In de meest recente gegevens zitten we nog altijd boven dertig procent. De koloniale banden bepalen dus nog altijd voor een flink stuk de migratiepatronen. Hierbij moet overigens opgemerkt worden dat België wat dit betreft een grote uitzondering is. In de meeste koloniale grootmachten komt meer dan een kwart van het totale aantal immigranten uit de vroegere kolonies. Voor België was dat in 2004 slechts 1,5%, of de laagste score van alle koloniale machten in Europa. Een halve eeuw na de dekolonisering zien we dus dat de vroegere krachtsverhoudingen en de verbindingslijnen nog altijd terug te vinden zijn en zelfs nauwelijks afzwakken.

De netwerkverklaring, ten slotte, is het moeilijkst om te testen aan de hand van dit soort analyse. Netwerken spelen immers een rol op individueel niveau: persoon X beschikt over contacten in een bepaald land, en besluit daarom naar dat land te gaan. Uit diverse onderzoeken blijkt inderdaad dat dit soort netwerken een belangrijke rol spelen bij de individuele beslissing om te migreren. Als dit effect massaal aanwezig zou zijn, dan zouden we echter moeten zien dat landen waar reeds veel migranten aanwezig waren bij het begin van de observatieperiode, nog steeds nieuwe migranten aantrekken. Opnieuw blijkt dit echter niet het geval: migrantenstromen blijken wel degelijk in staat zich te verleggen. Vijftien jaar geleden was Spanje nog nauwelijks in trek als migratiebestemming, maar

dat is op relatief korte tijd volledig veranderd. Allicht komt een Ecuadoriaanse landarbeider nog altijd via informele netwerken terecht in Spanje, alleen blijken die netwerken bijzonder flexibel en kunnen ze inspelen op gewijzigde economische situaties. Als zou blijken dat de Spaanse economie helemaal geen behoefte heeft aan arbeidskrachten, dan houdt deze landarbeider natuurlijk wel contacten in Spanje, maar dan zal hij eerder opteren voor een ander land als hij wil migreren. Netwerken zijn dus wel degelijk belangrijk, maar ze zijn zeker niet statisch. Bovendien mogen we ook niet vergeten dat potentiële migranten allicht wel een keus hebben als ze netwerk mogelijkheden hebben in een aantal landen.

Wanneer we de bekomen resultaten terugkoppelen naar onze vraag aangaande de positieve versus de negatieve visies op migratie dan blijkt dat de negatieve niet ondersteund wordt. Migratie volgt niet op een hoog inkomensniveau of hoge socialezekerheidsuitgaven. De visie van migratie als 'profitariaat' blijkt in de praktijk dus niet juist te zijn. Migratie reageert dan weer wel op twee fenomenen. Ten eerste spelen migratie efficiënt in op een tekort op de arbeidsmarkt. Migranten blijken bovendien zeer goed in staat om die tekorten te detecteren. In de huidige staat van het onderzoek weten we niet hoe het komt dat migranten zo snel reageren op een daling van de werkloosheid. Ten tweede blijken de vroegere koloniale netwerken nog altijd zeer goed te werken. Om het wat al te simpel uit te drukken: Pakistani blijven naar Groot-Brittannië komen, Algerijnen naar Frankrijk en inwoners van Latijns-Amerika hebben een duidelijk voorkeur voor Spanje of Portugal.

Besluit

De beleidsrelevantie van onze conclusies is dat huidige projecties over toekomstige migratiestromen aan waarschijnlijkheid winnen. Hoewel sommige politieke partijen die voortgezette migratie misschien niet wenselijk vinden, ziet het er naar uit dat economische wetmatigheden en niet partijprogramma's verantwoordelijk zijn voor het verloop van migratiestromen. Op basis van de huidige analyse kunnen we stellen dat de Europese landen de voorbije 25 jaar vooral immigranten hebben aange trokken op het ogenblik dat de economie, en vooral dan de arbeidsmarkt, daar nood aan had. De komende 25 jaar zal dat allicht niet veel anders zijn. Dat betekent dat er in feite maar één probaat middel bestaat indien men de aantrekkelijkheid van België als immigratieland wil verminderen: een stilvallen van de economische groei en een stijging van de werkloosheid zouden er op bijzonder efficiënte wijze voor zorgen dat ons land minder aantrekkelijk wordt voor potentiële migranten. De vraag is uiteraard of een dergelijke politiek van de verschroeiende aarde op enig maatschappelijk draagvlak kan rekenen.

Tim Reeskens

Marc Hooghe

Bart Meuleman

Ann Trappers

Interdisciplinair Onderzoeksprogramma 'Sociale Cohesie en Diversiteit'

K.U.Leuven